

La **tonicitat** fa referència a l'accent d'intensitat. En un mot hi ha una síl·laba que es pronuncia amb més intensitat que les altres, és a dir, té el cop de veu més fort: és la **síl·laba tònica**. La resta de síl·labes del mot són les **síl·labes àtones**.

ca-sa	lli-bre-ta	tor-nar	es-cric
T A	A T A	A T	A T

En català, no tenim els mateixos sons en posició tònica que en situació àtona.

– En posició tònica trobem els sons: [a] [ɛ] [e] [i] [ɔ] [o] [u]

– En posició àtona trobem els sons: [ə] [í] [ú]

Fixa't en la relació entre la posició (tònica/ àtona) i el so que apareix:

El cap del Pep és ros	La Isabel és tossuda
A T A T T T	A A A T T A T A
[ə] [á] [ə] [é] [é] [ó]	[ə] [í] [ə] [é] [é] [u] [ú] [ə]

1 Encercla amb vermell la síl·laba tònica i amb blau la síl·laba o síl·labes àtones de cada paraula:

A tim bal	H pudor	O angelet
B visita	I càmera	P finestra
C orquestra	J fuster	Q cotxe
D explicar	K pasta	R cadira
E quadern	L rebut	S revisor
F taula	M cinta	T panxa
G piscina	N pintor	U llibreta

2 Llegeix aquestes sèries de paraules. Identifica la síl·laba tònica i la síl·laba àtona de cada paraula i comprova que les paraules de cada grup contenen els sons indicats. Després, afegeix una paraula més a cada grup.

A [ó] [ə]
a-ra
pa-re
pa-la
_____	B [ə] [á]
a-llà
des-cans
lle-vant
_____	C [é] [ə]
ser-ra
ce-ba
pe-ra
_____
D [í] [ə]
ti-ra
fi-ra
pin-ta
_____	E [ú] [ə]
fu-ra
su-ma
plu-ja
_____	F [ó] [ə]
ho-ra
for-ça
po-ble
_____
G [ə] [é]
a-lè
al-berg
ad-vers
_____	H [ə] [é]
tam-bé
pa-per
cen-drer
_____	I [ó] [ə]
sor-ra
po-ma
tor-re
_____

3 Encercla la síl·laba tònica de cada paraula i identifica quin so conté. Després, escriu cada paraula en la casella adequada:

esquena – penyora – barbamec – estómac – enfora – esperar – balena
 destrossa – espetec – persona – paperam – agafar – trentena – deshora – angelet

[ə] [é] [ə]
.....esquena.....
.....
.....

[ə] [ə] [ó]
.....
.....
.....

[ə] [ə] [é]
.....
.....
.....

[ə] [ó] [ə]
.....
.....
.....

[ə] [ó] [ə]
.....
.....
.....

4 Completa cada casella amb la síl·laba adequada. Fixa't que la distribució de sons de totes les frases és la mateixa. Després, llegeix les frases en veu alta parant molta atenció a pronunciar els sons correctament.

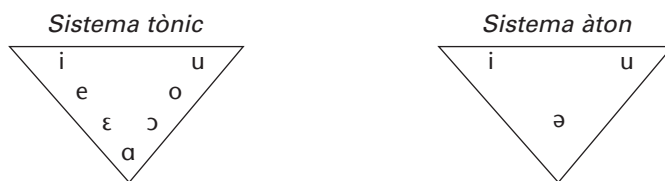
pre ban dels vant lats sa

[ə]	[ə]	[ə]	[ə]	[ó]	[ə]	[ə]	[ó]	[ə]	[ə]	[ə]	[ó]
Els	es	ca	mar	lans	de	la	ca	la	d'A	la	cant
Els	re		sen	tants	de	la		la	del	Lle	
Els	des	ar	re		de	la		da		Bal	cans
Els	des	en	can	tats	de	la	ra	ça	dels	Ge	gants

5 Pinta la casella que correspon a les síl·labes tòniques. Després transcriu els sons vocàlics de cada síl·laba i llegeix les frases adequadament.

Els	es	par	de	nyers	de	la	tre	pa	d'en	Ca	bré
El	ca	val	ca	ment	de	la	lle	va	dels	bar	bers
El	re	fer	ma	ment	de	la	tre	va	dels	guer	fers
El	des	mem	bra	ment	de	la	fes	ta	dels	bar	quers

Segons el criteri de la tonicitat (més o menys intensitat de la veu), els sons es distribueixen en dos sistemes: el sistema tònic i el sistema àton.

Aquesta reducció de sons (de set sons tònic a tres sons àton) es produeix a causa de les transformacions següents:

– Els sons tònic [á], [é], [é] es transformen en el so [ə] en posició àtona:

pal ▶ palet	gel ▶ gelada	rec ▶ regar
T A	T A	T A
[á] [ə]	[é] [ə]	[é] [ə]

– Els sons tònic [ó], [ó] es transformen en el so [u] en posició àtona:

fort ▶ fortalesa	tomb ▶ tombar
T A	T A
[ó] [u]	[ó] [u]

6 Encercla la síl·laba tònica de cada paraula. Després transcriu els sons vocàlics de cada paraula tenint en compte els sons que conté cada sistema (tònic i àton).

A prem-sa [e] [ə]	E es-pe-rar [] [] []	I e-le-men-tal [] [] [] []	M abs-te-nir-se [] [] [] []
B me-ló [] []	F cam-pa-na [] [] []	J des-or-de-nar [] [] [] []	N des-a-l·lot-jar [] [] [] []
C set-ze [] []	G em-pen-ta [] [] []	K ron-car [] []	O ho-me-not [] [] []
D tos-sut [] []	H hor-ro-rós [] [] []	L es-cor-xa-dor [] [] [] []	P ca-se-ta [] [] []

7 Escriu tres paraules que continguin els sons indicats en cada cas:

A [ə] [á] [ə] pa-ta-ta _____ _____	B [ə] [é] [ə] es-pel-ma _____ _____	C [ə] [é] [ə] re-ben-ta _____ _____	
D [ə] [í] [ə] ex-pli-ca _____ _____	E [ə] [ó] [ə] es-mo-la _____ _____	F [ə] [ó] [ə] re-tor-na _____ _____	G [ə] [ú] [ə] re-bu-da _____ _____

8 Indica la síl·laba tònica de cadascuna de les paraules primitives i les derivades següents. Després transcriu els sons vocàlics:

A	ar·bre [á] [ə]	ar·bre·da [ə] [é] [ə]	ar·bris·só [ə] [i] [ó]	ar·bust [ə] [ú]
B	mel □	me·lós □ □	mel·me·la·da □ □ □ □	me·li·flu □ □ □
C	pa·per □ □	pa·pe·re·ra □ □ □ □	pa·pe·ret □ □ □	pa·pe·ram □ □ □
D	bosc □	bos·cat·ge □ □ □	bos·quet □ □	bos·cam □ □
E	ronc □	ron·ca·dis·sa □ □ □ □	ron·quet □ □ □	ron·ca·da □ □ □

■ Ara, completa aquesta frase:

El so que correspon a la síl·laba tònica d'una paraula primitiva _____
 _____ en les paraules derivades.

9 Indica quin canvi de sons es produeix quan es desplaça l'accent d'intensitat en aquestes formes verbals. Transcriu tots els sons vocàlics de cadascuna:

A	ba·llo □ □	ba·lla·va □ □ □	ba·lla·rem □ □ □	ba·llant □ □	ba·llés □ □
B	pen·so □ □	pen·sa·ri·a □ □ □ □	pen·sés □ □	pen·sa·ves □ □ □	pen·sant □ □
C	te·mo □ □	te·mem □ □	te·mi·a □ □ □	te·me·ré □ □ □	te·ment □ □
D	cor·do □ □	cor·da·ré □ □ □	cor·da·va □ □ □	cor·da·ri·a □ □ □ □	cor·dant □ □
E	tor·no □ □	tor·na·ré □ □ □	tor·na·ves □ □ □	tor·nes·sis □ □ □	tor·na·ven □ □ □

10 Col·loca els mots següents, segons els sons vocàlics que presentin, a la graella que els correspongui:

ara – teva – paller – persa – anar – parell – parent – casa – trenta – tretze
 descans – sencer – fase – reneç – venda – rentat – advers – herba

[á] [ə]	[ə] [á]	[é] [ə]	[ə] [é]	[é] [ə]	[ə] [é]

L'ortografia s'ocupa d'establir les correspondències entre els sons i les grafies, és a dir, explica com s'escriuen els sons de la llengua.

La correspondència entre sons i grafies vocàlics és la següent:

Sons tònic	Grafies	Sons àton	Grafies
[ɑ]	a	[ə]	a, e
[ɛ]	e	[i]	i
[e]	e	[u]	o, u
[i]	i		
[ɔ]	o		
[o]	o		
[u]	u		

- Els **sons tònic**s no presenten problemes ortogràfics. Cada so s'escriu amb una grafia.
- Els **sons àton**s [ə] i [u] presenten problemes ortogràfics perquè cadascun es pot representar amb dues grafies diferents:

[ə] ▶ a / e ala, pare

[u] ▶ o / u brutor, mortal

11 Subratlla totes les grafies a i e del text següent. Després, classifica les paraules que les contenen en les graelles adjacents segons el so que representen:

Algú ha dit que Buthan és, segurament, l'últim paradís del segle xx. Certament aquest país, separat dels seus veïns a causa de la geografia tan inaccessible, té quelcom de misteriós. Un lloc encara apartat del ritme frenètic del progrés humà, on el budisme estricte ordena la vida dels seus habitants.

Sona [ɑ]	Sona [ɛ] e oberta	Sona [e] e tancada	Sona [ə] vocal neutra
			<i>algú</i>

Solucions

- 1 a** timbal **h** pudor **o** angelet
b visita **i** càmera **p** finestra
c orquestra **j** fuster **q** cotxe
d explicar **k** pasta **r** cadira
e quadern **l** rebut **s** revisor
f taula **m** cinta **t** panxa
g piscina **n** pintor **u** llibreta

- 2 a** [í] [ə] **b** [ə] [á] **c** [é] [ə] **d** [í] [ə] **e** [ú] [ə] **f** [ó] [ə] **g** [ə] [é] **h** [ə] [é] **i** [ó] [ə]
- TA AT TA TA
a-ra a-llà ser-ra ti-ra
pa-re des-cans ce-ba fu-ra
pa-la lle-vant pe-ra su-ma
(sala, (està, (pela, pin-ta
mare, faran, freda, (ira, mira,
casa, Aram, cera...) fila, lira...)
- cuixa...)
- plu-ja (cosa,
(cura, roba,
lluna, Osca...)
- fluixa, (ordre,
cuixa...)
- revés...)
- tomba,
fondre...)

[ə][é][ə]	[ə][ə][á]	[ə][ə][é]
esquena balena trentena	esperar paperam agafar	barbamec espetec angelet
[ə][ó][ə]	[ə][ó][ə]	
penyora estómac persona	enfora destrossa deshora	

- 4** Els escamarlans de la cala d'Alacant
Els **presentants** de la **sala** del **Llevant**
Els **desarrelats** de la **banda dels** Balcans
Els **desencantats** de la raça dels gegants

- 5** [ə][ə][ə][ə][é][ə][ə][é][ə][ə][ə][é]
Els espadenyers de la **trepça** d'en **Cabré**
El cavalcament de la **lleva** dels **barbers**
El refermament de la **treva** dels **guerrers**
El desmembrament de la **festa** dels **barquers**

- 6 a** **prem**-sa [e] [ə]
b me-**ló** [ə] [o]
c **set**-ze [ɛ] [ə]
d tos-**sut** [u] [u]
e es-pe-**rar** [ə] [ə] [a]
f cam-**pa**-na [ə] [a] [ə]
g em-**pen**-ta [ə] [ɛ] [ə]
h hor-ro-**rós** [u] [u] [o]
i e-le-men-**tal** [ə] [ə] [ə] [a]
j des-or-de-**nar** [ə] [u] [ə] [a]
k ron-**car** [u] [a]
l es-cor-xa-**dor** [ə] [u] [ə] [o]
m abs-te-**nir**-se [ə] [ə] [i] [ə]
n des-a-lлот-**jar** [ə] [ə] [u] [a]
o ho-me-**not** [u] [ə] [ɔ]
p ca-**se**-ta [ə] [ɛ] [ə]
- 7 a** [ə] [á] [ə]: patata, safata, relata, marassa
b [ə] [é] [ə]: espelma, falena, barreja, trentena
c [ə] [é] [ə]: rebenta, recepta, tempesta, revetlla
d [ə] [í] [ə]: explica, fatiga, farina, tranquil·la
e [ə] [ó] [ə]: esmola, tanoca, cassola, perola
f [ə] [ó] [ə]: retorna, marona, estómac, senyora
g [ə] [ú] [ə]: rebuda, cabuda, espurna, peül·la
- 8 a** **arbre** **arbreda** **arbrissó** **arbust**
[á] [ə] [ə] [é] [ə] [ə] [i] [ó] [ə] [ú]
mel **melós** **melmelada** **meliflu**
[é] [ə] [ó] [ə] [ə] [á] [ə] [ə] [í] [u]
paper **paperera** **paperet** **paperam**
[ə] [é] [ə] [ə] [é] [ə] [ə] [ə] [é] [ə] [ə] [á]
bosc **boscatge** **bosquet** **boscam**
[ɔ] [u] [á] [ə] [u] [é] [u] [á]
ronc **roncadissa** **ronquet** **roncada**
[o] [u] [ə] [í] [ə] [u] [é] [u] [á] [ə]

El so que correspon a la síl·laba tònica d'una paraula primitiva **canvia** en les paraules derivades.

- 9 a** ballo ballava ballarem
[á] [u] [ə] [á] [ə] [ə] [ə] [é]
- ballant ballés
[ə] [á] [ə] [é]
- b** penso pensaria pensés
[é] [u] [ə] [ə] [í] [ə] [ə] [é]
- pensaves pensant
[ə] [á] [ə] [ə] [á]
- c** temo temem temia
[é] [u] [ə] [é] [ə] [í] [ə]
- temeré tement
[ə] [ə] [é] [ə] [é]
- d** cordo cordaré cordava
[ó] [u] [u] [ə] [é] [u] [á] [ə]
- cordaria cordant
[u] [ə] [í] [ə] [u] [á]
- e** torno tornaré tornaves
[ó] [u] [u] [ə] [é] [u] [á] [ə]
- tornessis tornaven
[u] [é] [í] [u] [á] [ə]

10

[á] [ə]	[ə] [á]	[é] [ə]
ara casa fase	anar descans rentat	persa trenta venda
[ə] [é]	[é] [ə]	[ə] [é]
parell sencer advers	teva tretze herba	paller parent renec

- 11** Algú ha dit que Bhutan és, segurament, l'últim paradís del segle xx. Certament aquest país, separat dels seus veïns a causa de la geografia tan inaccessible, té quelcom de misteriós. Un lloc encara apartat del ritme frenètic del progrés humà, on el budisme estricte ordena la vida dels seus habitants.

Sona [ɑ]	Sona [ɛ] e oberta	Sona [e] e tancada	Sona [ə] vocal neutra
ha Bhutan separat causa tan encara apartat humà habitants	certament aquest frenètic	segurament segle té progrés ordena seus	Algú que segurament paradís del segle certament aquest país separat dels veïns a causa de la geografia inaccessible quelcom misteriós encara apartat ritme frenètic budisme estricte ordena vida habitants